

*Vostès senten en pròpia carn el que les seves mares sentien quan se
les exclòia, quan se les feia callar,
perquè eren dones.*

*Virginia Woolf, Tres guinees,
traducció de Marta Pessarrodona, Angle editorial.*

*... Uns tous copets al vidre el van fer girar cap a la finestra.
Havia començat a nevar altra vegada. Va mirar amb ulls de son
els flocs, plata i ombra, caient obliquament a la llum del fanal.
Li havia arribat l'hora d'emprendre el viatge cap a ponent. Sí,
els diaris tenien raó: la neu era general per tot Irlanda. Queia en
cada part de la fosca planúria central, a les muntanyes sense arbres,
queia flonjament als aiguamolls d'Allen i, més a ponent, en flonja
caiguda, a l'oneig negrós amotinat del Shannon. Queia, també, en
cada part del fossar solitari al turó on Michael Furey era enterrat.
N'hi havia un tou acumulat a les creus tortes i a les làpides, a
les llances de la petita reixa, a les bardisses estèrils. La seva ànima
s'esvaní a poc a poc mentre sentia caure la neu calmosament per
tot l'univers i en calmada caiguda, com el descens a la seva darrera
fi, damunt de tots els vius i els morts.*

"Els morts", a Dublinesos.

La taula era parada com si fos festa de guardar i una sopera de porcellana, blanca i altiva, presidia encuriosida el convit. Aquelles estovalles brodades per la Madrona per a l'aixovar del casament, després de passar-ne de tots colors, avui amorosien un dinar somort, i els coberts dels punts de La Caixa estaven aturats, silenciosos, damunt dels tovallons perquè no tenien tasca encomanada. Els plats de la vaixel·la de la padrina, els que tenien unes roses delicades pintades a mà, eren buits, tots buits. Quatre copes de cava, de diferents col·leccions, cadascuna davant del seu plat, custodiaven la festa com sentinel·les reials. En una vora de la taula hi havia una panera plena de pa i, a tocar, el setrill de l'oli, com si fos a punt de regalimar l'últim raig. L'últim.

El menjador havia quedat glaçat. A la cuina, l'estufa de ferro colat, repintada durant l'estiu d'alumini lluent, s'havia esmorteït perquè feia estona que ningú l'agombolava. La buor de la vidriera no deixava entreveure que, a fora, també s'hi untava una escena solitària d'hivern com la que es vivia a casa del Jaume. Aquell dijous després de Nadal, els quarts havien aturat les hores i el rellotge de damunt el bufet marcava les cinc.

Al cul de cada cadira, s'hi havia aplegat un convidat d'honor. Tots, ben testos per la fredorada d'ànima, havien emmudit. A la cadira de la Madrona, de cap de taula i sense tapa, l'*Homenatge a Catalunya* encetava la gesta; a la banda esquerra, *Vilaniu*, obert per la primera pàgina i, a tocar, en una trona infantil restaurada, una edició força nova d'una *Odissea* bocaterrosa i expectant; a la l'altra banda de la taula, la *Incerta glòria*, que tantes nits d'insomni havia fet companyia al Jaume, i, ben a tocar de l'amo, una cadira buida.

El pagès ajeia el cap sobre l'altar. Faltat d'històries amb final feliç, però atipat de bon vi, s'havia adormit abans d'encetar el menjar. Feia dies que no es pentinava i els cabells li cobrien la cara i amagaven una expressió prou lamentable. La mà dreta es recolzava damunt del plat i prenia amb força una *Rondallística* de color blau cendra. A l'altra, s'hi adormia delicadament el porró escantellat. L'amic diari de tots els àpats s'havia vessat i el vi negre s'havia escampat per damunt les estovalles talment com si la lava d'un volcà hagués d'apaigavar el misteri d'aquell estrany àpat. Per sort, la mullena havia acabat morint en la cuixa del pagès i no havia arribat a la petita panistra plena de llibres que esperava torn als peus del Jaume. Dins, hi quedava un grapat d'exemplars a mig restaurar. Damunt de tot hi reposava mig esparracat *Las ratas* i, per una vora, en treia el caparró tibat una edició del *Càntic de Nadal*, apedaçada amb esparadrap de roba. Qualsevol s'hauria imaginat que d'un moment a l'altre un quèfarem quèdirem harmonitzaria la trobada i, de sota els plats, apareixerien uns minairons, uns follets espavilats que, a les ordres de Tort d'Alós, ajudarien el pagès a rescatar els llibres de l'esventrellament i la pobresa.

El Jaume, marrit, passava el Nadal sense la mare. Feia just una setmana que li faltava i les penes s'havien instal·lat a casa per recordar-li que ja no li quedava ningú. Ningú.

Després de fer tot tipus de dissertacions invocant déus i astres en companyia del vi, quan pretenia beneir quatre galets de la mica de caldo Gallina Blanca que s'amagaven al fons de la sopera i empunyant el llibre que tenia a les mans —la *Rondallística* de tapa dura i color blau cendra—, com si s'hagués investit rei d'Anglaterra, havia fet lectura de la dedicatòria de la primera pàgina, sense poder acabar de verbalitzar-la a causa d'un badall imponent: «*A la meva Sineta. Llorenç Roure, per a servir-vo...*»

—No ploris, fill.

El Jaume prenia les mans de la Madrona i ella, amb els ulls clucs, enteranyinats de mort, intentava encara consolar-lo, mentre ell li ressegua les venes desnerides de la mà, amb la delicadesa amb què les volianes espien el finestral de la vida.

—Són les flors de la mort. Ja les tinc ben vives.

El fill vetllava la mare, que, d'una feridura, feia dies que estava enllitada. La Madrona havia envellit sense joventut, sense vida. La doctora del poble anava preparant el desenllaç explicant que la dona era gran i que ja només era una espelma que s'anava apagant lentament. L'aranya teixia el seu tendal i la mort trucava a la porta. Aquell Jaumeten'hasd'anarfentalaideia recargolava les entranyes de l'home i sentia que era incapaç d'imaginar-se recomençar altre cop. Que no podria viure en la foscor, sense ni la llum de les espelmes. Havia enterrat el pare, quan només tenia catorze anys i amb certa lleugeresa, però quan va perdre la Remei, acabats de casar, va sentir-se una soca d'auliver asclada amb la maça i els tascons. La buidor va entrar a casa per fer-lo morir a pessics. Va ser llavors quan havia tornat a viure amb la mare. Quan havia descobert el món de les seves criatures esllomades amb tapes apedaçades i trencafiles per relligar de nou. Quan s'havia convertit només en un murri recollidor de llibres. Però, ni bressolar-los fins entrada la matinada escoltant *La chica de la radio*, ni passejar-los les nits de lluna plena buscant les malves de Sant Joan, ni les sortides pel terme per trobar noves aventures l'amansien. Tornava a ser el nen que només volia jugar amb la mare.

De tant en tant, el Jaume li deixava la mà per refrescar-li delicadament el front. Amanollava el drap de cotó humit que anava i venia, intermitent i precís, des d'una vella palangana de plàstic rosa, a tocar dels llençols. Mentrestant, la Sagrada Família romania dins la capelleta i Sant Sebastià guaitava atent l'escena del traspàs, dret a l'atalaia de tauleta de nit de la malalta. Ben a la vora de l'estampeta, hi reposava un paquet de pegats foradats Sor Virginia i un parell de claus mig rovellades, rejuntades amb un sogall. Semblava talment que s'esperessin per obrir les portes del cel.

—Jaume, fill... Avora'm Sant Sebastià.

La Madrona tenia la veu escanyada i, pel defalliment, només li sortia un manat de paraules esgrunades.

—Mare, no parreu gaire. No us convé.

El Jaume li va apropar el sant, tan envellit com ella, i la dona va fer un petó trencadís a l'estampa esgrogueïda mentre, per dins, li reblava amb certa recança: «No hi vas ser mai quan et necessitava...» I, en retirar els llavis del sant, amb un gest pesarós, va demanar al fill que li posés l'estampa sota el coixí, sota aquella coixinera blanca i brodada.

I va tancar els ulls i la foscor la va portar molt lluny, fins a la Candelera de 1946, quan a Vilacorb feia més fred que mai i quan es va decidir la seva sort. Durant aquells mesos, totes les teulades de les cases fumejaven de valent, però les ensumanies, per molt que ho intentessin, acovardides, no podien guanyar la guerra als caramells que penjaven imponents. Els carrers es perdien, solitaris, enmig d'un poble que s'encomanava al cel. Els homes i les dones, empiocats, deambulaven. La cara se'ls convertia en marbre rosat i la pell s'afanyava a esquivar penellons i voltadits que, com lladres i serenos, s'empaitaven per arreu. Feia dies que ningú no marxava fora vila i els pagesos només sortien per feinejar el tros al cor del dia. Els diumenges, el pare aprofitava per fer l'establada. Canviar la palla vella de la pallissa i posar-ne de nova per dormir-hi, això sí, als peus dels animals. La resta de

tardes, presos per la foscor del vespre, anaven a manxar la fogaina a cal ferrer. Mentre enraonaven, feien un trago de ratafia i mataven el cuc amb una almosta de cacauets rancis. Alguns aprofitaven per arreglar les conilleres del corral, i encara n'hi havia que triaven sogalls per al segar i apedaçaven sacs per a la nova collita d'ametlles. Els padrins no treien l'ull a les olles de cols que tufejaven a totes les cunyes; les posaven a bullir a primera hora del matí i les treien al migdia. Des de l'entrada fins a les esgolfes, ho envaïen tot d'aquella olor tan corrompuda. A mi sempre m'havia fet venir basques. Les velles ensenyaven a passar el rosari a la canalla avorrida perquè la fredorada no els permetia sortir a jugar pels encontorns. Les corredisses dels pagesos a les eres, per parar rateres als pardals, s'havien fos perquè les temperatures tampoc ho consentien. A moltes cases, les paellades de pardals eren el millor sopar dels últims anys.

Només de tant en tant es veia un carro ple de troncs avançant parsimoniós enmig de la boira. Algú, amb el cap cot i un borrassol a les cames, guiava l'animal com si l'acompanyés, conformat, en l'últim viatge per aquelles terres. De fusta per cremar, no n'hi havia gaire. A causa de la nevada de feia un parell d'anys, també pels volts del mes de febrer i que no es va acabar de fondre fins a Sant Jordi, s'havia esgotat tota la llenya de la rogalia. Aquell metre i mig va fer caure molts coberts. La primera nit, la majoria de famílies vam dormir al celler vetllant les teulades que aguantaven el pes de la gran nevada... i se'n van ensorrar més de trenta.

Després d'un parell d'hiverns difícils, ara s'havien canviat algunes teules i pujat nous coberts. Els ametllers, tímids, havien brostat de nou. Per a la llar de foc, sort en teníem d'algunes soques d'auliveres tallades durant l'estiu i que es guardaven, com una poma per a la set, amuntegades prop del poble. Els arbres també es desmaiaven a causa del glaç que els constrenyia com un abric vell i pesat. Semblava que mai més el sol no podria tornar a lluir amb força en aquestes contrades.

La nit abans, pobra de mi, havia anat a dormir tardíssim, nerviosa per tot l'enrenou. Agafar el son... havia estat una autèntica gesta i, quan vaig aconseguir abaltir-me just una hora després de ficar-me al llit, el neguit em va despertar sobresaltada. La coixinera era molla. Em vaig llevar i vaig seure al costat del foc que el pare havia deixat a mig cremar. La gelor del carrer arribava, com un genet desbocat, fins al menjador de casa. Era la una de la matinada i en una hora i mitja em plantaria davant l'altar de Sant Jaume. La camisa de dormir de cotó estava tota arrugada pel frec dels llençols i... davant la llar de foc, amb una bona ascla d'auliver que ja s'estava consumint, m'arrapava amb força a la manteleta que em penjava a les espatlles. Relliscava, s'escolava tal com ho feia la meva il·lusió. I jo, pobra de mi, encara pretenia fermar-la amb les meves pròpies mans. Tenia divuit anys i em sentia valenta... Però ja era massa tard. Els ulls miraven la claror de les brases mig adormides, però el meu pensament queia per un barral. Al cor de l'hivern, em casava de negre. La modista m'havia fet un vestit jaqueta de llana freda i la cosina de Tarragona m'havia deixat unes sabates i un abric. Encara en recordava les paraules, només quinze dies abans. «Madrona, el febrer és un mes molt gelat! Agafa el meu abric, és fosc i t'hi combinarà bé. Me'l van fer per Tots Sants i encara l'haig d'estrenar.»

No m'agradava manllevar roba però entenia que l'ocasió era especial per considerar allò que tant repetien les veïnes del carrer: «Dona, no et cases cada dia!» Després de sopar, la mare m'havia bullit unes herbes de marialluïsa amb timó perquè dormís bé. L'última setmana, irritada, no havia aclucat l'ull i anava a dormir a les talúries. Feia dies que preparava el casori i també em sentia esgotada físicament. Havia acabat de brodar les últimes coixineres el dia abans i m'havia fet un fart de netejar perquè volia deixar casa arreglada fins que tornés de ciutat. La passejada només duraria quatre dies; la mare era gran i, de salut, no en gastava.

Aquella nit, reviscolant el foc amb els ganxos, recordava els primers amors. Un rere l'altre, com si ara els veiés una tarda de cinema al "Centro". El petó del Cisqueu, quan vaig notar per primer cop uns llavis calents i molsuts que m'embriagaven. Les carícies provocadores de l'Isidro del barber, resseguint-me l'estómac fins a trobar-me, tímidament, els pits. I les abraçades del Simonet, que tot i sent un tap de bassa, m'havien deixat mil cops surant com un rosegó de pa en un plat de llet. Allavòrens... sí que estava enamorada... I en aquella nit, la meua nit de noces, eclipsada per la lluminària de la foguera reeixida per un grapat de clafolls, els pensaments ballaven de nou cofois com els fanalets de la festa major. Però s'esfumaven, de seguida, al costat del foc i en deixaven tan sols les cendres. Encara era negra nit i havia d'afanyar-me perquè mossèn Lluís ens esperava puntual a quarts de tres a la porta de l'església. El pare l'havia avisat feia un parell de setmanes, li havia portat un tupí amb llonganissa i li pagava quatre rals per compensar-li la matinada. El cotxe de línia passava a dos quarts de quatre. A Tàrrrega faríem parada i després ens portaria directe fins a Barcelona. Ens havíem d'allotjar en una fonda prop de les Rambles. Les Rambles! Jo havia sentit a dir que caminar-hi de bracet amb el marit donava sort. M'havien explicat que era com passejar enmig de flors de mil colors fins a arribar al mar, la flor més blava del món.

De cop i volta, vaig abandonar el propi silenci.

—Ai, Madrona, no saps el que et fas!

I, sense ser conscient que la meua exclamació l'havia pogut sentir algú, em vaig estremir quan la veu de la mare, de la porta estant, em reblava:

—Madrona, fas el que has de fer.

Em sembla que van ser les últimes paraules. Paraules de mare i filla, al costat del foc, que començava a fer, de nou, flama viva. Les darreres reflexions abans que, de núvia, m'encaminés cap a la nova vida que m'esperava, impassible, a l'església del meu poble.

En una hora tancava la porta de casa. Quan hi tornaria, vindria casada i amb un home fort i treballador. La fredor de la nit m'esbategava a la cara i caminava agafada de mon pare. Cap dels dos no badava boca. La mare no va venir, no eren hores per voltar i, delicada com estava, s'exposava a agafar qualsevol altra cosa. Déumeusinyor, com la vaig trobar a faltar!

Al cap del carrer, prop del cobertet del ferrer, recordo que s'hi veien un parell de siluetes atrapades també per la foscor i la boira. Només la claror insistent d'una bombeta que espiava xafardera em deixava descobrir que sí, eren ell, el Ton, i son pare. El Ton era un home de poble. Tothom el tenia per un gran pagesàs. Era el tercer de quatre nois i, a més d'ajudar a casa, feia de mitger per a un parell d'amos que tenien força jornals de terra. De petit, es va escapar tants cops d'anar a estudi que, de gran, amb prou feines sabia llegir i escriure, però ningú no recordava que hagués deixat mai els arbres per podar, les mules per portar a cal ferrer o que s'hagués endarrerit a batre. Jo tenia clar que era l'home que calia per a casa. Els pares eren massa grans i les terres, moltes, necessitaven un pagès valent i amb empenta. Ell era així i res més. Ni alt ni eixerit, ni amable ni rialler, ni savi ni ric. Només valia unes mans.

De dot, arrossegava un carro i una mula, però jo aquella nit el veia pelat, sense res. Només se m'oferia com una ombra entre tenebres. I, mentre ens hi acostàvem, en silenci i com si es tractés d'una professó, vaig notar com mon pare em va tibar el cos d'una forta estrebada. Ens vam aturar i jo vaig esclafir un crit sec, enmig de la nit adormida. Una guineu, coixejant, se'ns presentava als peus, ensenyava el ullals i gemegava. Vaig notar un nus de farcell tibant a la gola i una fluixedat a les cames que em van deixar rendida i immòbil davant la salvatgina. El meu rostre es brindava als ulls daurats de la bèstia que, com dos fars encesos enmig d'una tempesta, se'm clavaven endins i m'empresonaven per moments. La guineu estava ferida. Tenia una pota trencada, sagnava i arrossegava la cua, però

va aturar-se un instant i va desafiar l'avinentesa. El Ton, amb un salt, va córrer fins a rescatar-nos i, abans que s'enfrontés a l'animal, vaig veure com la bèstia volava cap a la nit, furtiva i esmunyedissa. Em vaig quedar petrificada interpretant que allò era un clar senyal de malastrugança. I la vaig endevinar.

L'església de Vilacorb era un pou de gel. El fred tafaner s'hi calava a primers d'hivern i s'hi instal·lava fins arribades les fortes calors d'agost, però aquella matinada s'hi estava pitjor que mai. Vestida de núvia enfilava el camí dret cap a l'altar major com si em dirigís a una gàbia. El silenci m'acompanyava. Les sabates de ma cosina em venien balderes i ressonaven com uns esclops. Només il·luminava el passadís un ciri pasqual aprofitat que, des de Setmana Santa, s'encenia cada missa. La taula de marbre era buida, feia dies que ningú no hi portava flors, i, en aquella hora, el purificador devia voltar per casa de la majordoma a punt de planxa. De rams, tampoc n'hi havia. Jo tampoc en portava. Només Sant Sebastià tenia un manat de crisantems pansits i, des d'una capella lateral, em mirava tan trist com ells. Quan hi vaig passar per davant, vaig encomanar-m'hi, però encara avui recordo prou que em va semblar que el sant em convidava a la resignació.

Les campanes noves dormien arremullades mentre la boira tapiava els carrers perquè ningú participés de la nostra celebració. Mossèn Lluís es preparava tot sol el calze i les hòsties. No hi havia cap escolanet trapella entrant i sortint de la sagristia, com feien els diumenges a missa de dotze, però jo, per un moment, vaig badar les orelles, vaig tancar els ulls i en vaig sentir cantar un, de fons, segurament amagat entre la trona i l'harmòni. Era en la boda que m'imaginava de petita. Em veia desfilant pel passadís central i contemplava, altívola, tota la gentada a banda i banda, i em sentia acalorada per l'emoció. Les mantellines i les pollites somreien i jo les corresponia amb una mirada que vessava d'amor. Vestia una capa llarga i blanca, i portava un ram de roses que ho perfumaven tot com si la primavera acabés d'entrar a la parròquia.

A l'altar m'hi esperava algú i, tot i que jo no li veia la cara, sentia un sí clar i contundent com mai més no s'anunciaria. Però un parell de paraules, aspres com els codonys, em van retornar.

—*Dominus vobiscum.*

Vaig mirar-me mon pare i li vaig fer un petó. El vaig plantar i, apocada, vaig arrimar-me a la vora del Ton. Sabia que la vida se m'esquerdava, però també albirava que ja no hi havia pas enrere. Em penso que aquesta n'era la torna.

Tot d'una, mentre els nuvis ens posàvem els anells que ens havia deixat la sogra, el grinyol inoportú de la porta pesada de l'entrada trencava l'ensopida cerimònia. Ai, el Ramon de la Paula!, l'únic taxista de tota la comarca. Puntual, s'havia avançat un quart d'hora i ja rondava la clientela. Era sabater, manetes i gat vell, i feia uns anys que havia decidit canviar d'ofici. Solter i gran estalviador, va comprar-li un Citroën Pato mig atrotinat a un sastre del poble veí i, ell tot sol, l'havia arranjat fins a deixar-lo com nou. Coneixia a la perfecció els protocols, les anades i les tornades per no fer tard als trens que portaven cap a ciutat, les manies de mig poble, i també totes les fondes i les mestresses que les regentaven. Sovint les passejava per la contrada sense cobrar-los ni un ral. Hi havia qui deia que no se'n fiava pas de pujar al seu comboi, però ell el cuidava com un pinyonet, el duia lluent i perfumat, encara que ell, torrat per alçar massa copes d'aiguarent, fes una altra mena de tuf. Aquella nit, de ben segur, no havia ni tocat els llençols de casa. Només obrir la porta va entrepassar amb la primera renglera de bancs de fusta, però els nuvis no li vam fer gaire cas. Coneixíem el Ramon de la Paula, els seus embolics i les bones intencions. Durant tota la setmana li havíem agraït uns quants cops la disposició a portar-nos a l'estació de tren de Bellpuig, per bé que nosaltres havíem decidit que no seríem els més lluents del poble. No em podia imaginar que ens fessin barretada! Com s'ho hauria agafat la parentela, això d'anar amb xofer? Nosaltres teníem clar que marxàriem des de Vilacorb.

Enllestida la cerimònia, vaig besar la mà de mossèn Lluís i vaig abraçar mon pare. M'aguantava un sangloteig impertinent i encara em sentia el cor enfarcellat a la gola. Ai, no hi havia temps per repenjar-se en els sentiments ni en les tristeses! El cotxe de línia passava puntual i no esperava ningú, el Ramon només ens apropiaria a la parada a la sortida del poble. I jo, pobra de mi, encara vaig tornar a aclucar els ulls uns segons i em vaig imaginar que pujava a un carruatge guarnit. M'havien explicat que, a Barcelona, els senyors obrien la porta dels automòbils a les esposes, els agafaven l'equipatge i que, fins i tot, es treien el barret per saludar-les. Però vaig retornar, tot d'una, quan la porta de l'església es tancava. I allavòrens, allavòrens vaig endevinar que tot allò era el fil d'una altra vida que, de ben segur, no seria la meva.